

Maasool ja nutipõlvkond:

Didaktilise pöörde otsinguid

**MAA SOOL JA NUTIPÕLVKOND:
DIDAKTILISE PÖÖRDE OTSINGUIL**
Eesti Kirjandusmuuseumi XI kirjandusteaduse suvekool

Liivi Muuseumis Rupsil, 2. ja 3. juulil 2021

TEESID

EKM Teaduskirjastus
2021

Maa sool ja nutipõlvkond: didaktilise pöörde otsinguil. Teesid.
Eesti Kirjandusmuuseumi XI kirjandusteaduse suvekool Liivi Muuseumis
2. ja 3. juulil 2021.

Koostanud Marin Laak, Aija Sakova, Joosep Susi, Andrus Org

Toimetanud Marin Laak

Kujundanud Elle May Palumäe

Kaanefoto: Alar Madisson

Korraldajad:

Eesti Kirjandusmuuseumi kirjandusuurimise töörühm (Marin Laak,
Aija Sakova), Tartu Ülikooli eesti kirjanduse rahvusprofessor (Joosep Susi,
Andrus Org) ja Liivi Muuseum (Mari Niitra).

Toetajad:

Eesti Kultuurkapital

Eesti-uuringute Tippkeskus (CEES)

European Union
European Regional
Development Fund

Investing
in your future

ISSN: 1736-8588 (trükis)

ISSN: 2733-161X (veebis)

ISBN: 978-9916-659-05-2 (trükis)

ISBN: 978-9916-659-06-9 (pdf)

ISBN: 978-9916-659-07-6 (html)

© Autorid 2021

© Eesti Kirjandusmuuseum

EKM Teaduskirjastus 2021

Koduleht: <https://www.kirmus.ee/nypli/>

Kontakt: nypli.suvekool@kirmus.ee

didaktiline pööre 2

SISUKORD

Suvekooli kutsung	5
Suvekooli kava	6
Joosep Vesselovi luuletus „prosaisti laul”	8
Andrus Org Kirjandusõpetuse vaiad ja teljed: põhikooli ja gümnaasiumi ainekavade kontseptsioonist	10
Maarja Vaino Kirjanduse õppekavadest: retrospektiiv ja tänapäev	13
Indrek Lillemägi Kirjandusõpetus kui vähetähtis osa kooliharidusest	14
Joosep Susi Ideoloogiline kõne. Tähelepanekuid kirjandusõpetusest	15
Merilin Aruvee Ainekirjaoskus kirjandusõpetuses	17
Helin Puksand Missugune lugeja on Eesti õpilane?	19
Aija Sakova ja Tiina Ann Kirss Kirjandusõpetus kui inimeseks kasvamise kunst	20
Anu Raudsepp Marie Underi „tagasitulek“ eksiilist Eesti kirjandus- ja kooliellu sula ajal	22
Jaanika Päll Mida võiks võtta (uus)humanistlikust kooliharidusest 21. sajandi eesti keele ja kirjanduse tundi?	23
Leena Kurvet-Käosaar Ümarlaud kirjandusõpetusest ülikoolis	24
Ave Mattheus Uuem noortekirjandus kooli kirjandustunnis: tekstivalik, käsitlemisviisid, lõiminguvõimalused	25
Jan Kaus Seostekeskne kirjandusõpetus: teooriast praktikani	26
Igor Kotjuh „Tean, et ma midagi ei tea”. Kuidas õpetada kirjandust arvutamängude ajastul? Algaja õpetaja märkmed	27

Katre Talviste, Inga Sapunjan ja Liisi Rünkla Automaatkontrollitavad ülesanded põhikooli kirjandusõpetuses	29
Mari Niitra Ilukirjandus õppematerjalina	31
Katrin Kullo Kooliraamatukogu varustatuse mõju ilukirjandusteoste valikule ja käsitusviisidele kirjandusõppes	32
Leonora Palu luuletused „LAPSEPÕLV 1984” ja „***”	34

SUVEKOOLI KUTSUNG

Eesti Kirjandusmuuseumi XI kirjandusteaduse suvekool kutsub kirjandusuurijaid, -didaktikuid ja -õpetajad, et lahata kirjandusteaduse ja -hariduse suhteid. Mida saavad kirjandusteadlased ja -õpetajad teineteiselt õppida? Kuidas jõuda kirjandusõpetuse juurest kirjandusteaduseni ja vastupidi? Kas meil on üks ja ühine tee, mis kätkeb ühiseid avaramaid kultuurilis-ühiskondlikke eesmärke? Kuidas toetab tänapäeva kirjandusuurimus ja -õpetus lugemisosaduse kujunemist? Katre Talviste on kirjeldanud eesti kirjandusõpetust ajalooliselt kui naiiv-postivistlikku, mis taandab „kõik õppematerjalis sisalduvad laused ühe ja sama tasandi informatsiooniks, mingiks üleüldiseks „sisuks“, mis meelde jätta.”¹ Milline on ses kontekstis kirjandusteadlase roll ja vastutus kirjandusõpetuse toetamisel? Milline on kirjandusõpetuse funktsioon hariduses ja veelgi laiemalt, kirjanduse roll inimeseks olemisel?

Pakkusime välja võimalike aruteluteemasid:

- kirjandusteaduslikud suunad ja meetodid kirjanduse õpetamisel
- kirjandusõpetuse ajalooline areng ja (ilu)kirjanduse/lugemise ajalooline roll
- lugemisharjumuste ja tekstikasutustavade teisenemine
- traditsioon ja nüüdisaeg ainekavades
- tervikteoste käsitlemine ja valik (üli)kooli kirjandusõpetuses ja teistes ainetes
- kirjanduse (e-)õppevara loomine koolis ja ülikoolis
- kirjandusõpetuse lõiming teiste aine- ja kultuurivaldkondadega
- kirjandusõpetus ja kirjandusilm: kirjanduse avaldumine teistes meediumides, terapeutiline kirjandusõpetus, biblioteraapia ja -profülaktika jne.

Kuidas need teemad on inspireerinud, näitavad suvekooli ettekanded.

Korraldajad

Marin Laak, Joosep Susi, Aija Sakova, Andrus Org

¹ Talviste, Katre 2019. Traditsioon ja avangard eesti kirjandusõpetuse kujunemisloos. - Philologia Estonica Tallinnensis, nr 4, lk 44. <http://publications.tlu.ee/index.php/philologia/article/download/872/652>

SUVEKOOLI KAVA

Reede, 2. juuli

- 11.00 Buss suvekooli väljub Eesti Kirjandusmuuseumi eest
- 12.00 Suvekooli avamine
- 13.00–14.30 **I paneel · Juhatab Joosep Susi**
Andrus Org, Kirjandusõpetuse vaiad ja teljed: põhikooli ja gümnaasiumi ainekavade kontseptsioonist
Maarja Vaino, Kirjanduse õppekavadest: retrospektiiv ja tänapäev
Indrek Lillemägi, Kirjandusõpetus kui vähetähtis osa kooliharidusest
- 14.30–15.15 Lõunasöök
- 15.15–16.45 **II paneel · Juhatab Andrus Org**
Joosep Susi, Ideoloogiline kõne. Tähelepanekuid kirjandusõpetusest
Merilin Aruvee, Ainekirjaoskus kirjandusõpetuses
Helin Puksand, Missugune lugeja on Eesti õpilane?
- 16.45–17.15 Kohvipaus
- 17.15–18.45 **III paneel · Juhatab Marin Laak**
Aija Sakova & Tiina Ann Kirss, Kirjandus kui sõnaks saamise kunst, kirjandusõpetus kui inimeseks kasvamise kunst
Anu Raudsepp, Marie Underi „tagasitulek” eksilist Eesti kirjandus- ja kooliellu sulajal
Janika Päll, Mida võiks võtta (uus)humanistlikust kooliharidusest 21. sajandi eesti keele ja kirjanduse tundi?
- 19.00–20.30 **IV paneel · Ümarlaud**
Kirjandusõpetus ülikoolis. Arutelu juhhib Leena Kurvet-Käosaar

reede

- 20.30–21.15 Õhtusöök
- 21.30–22.15 **Kohtumine kirjanikuga: JOOSEP VESSELOV, vestlust juhib Joosep Susi**
- 23.00 Lõke & saun

Laupäev, 3. juuli

- 10.00–11.00 Hommikusöök & kohv & lühitutvustused (Videoõps, kirjanike muuseumid)
- 11.00–12.30 **V paneel · Juhatab Aija Sakova**
- Ave Mattheus, Uuem noortekirjandus kooli kirjandustunnis: tekstivalik, käsitlemisviisid, lõiminguvõimalused
- Jan Kaus, Seostekeskne kirjandusõpetus: teoriast praktikani
- Igor Kotjuh, „Tea, et ma midagi ei tea”. Kuidas õpetada kirjandust arvutimängude ajastul? Algaja õpetaja märkmed
- 13.00–13.45 **VI paneel · Kohtumine kirjanikuga: LEONORA PALU. Vestlust juhib Krista Ojasaar**
- 14.00–15.30 **VII paneel · Juhatab Joosep Susi**
- Katre Talviste, Inga Sapunjan & Liisi Rünkla, Automaatkontrollitavad ülesanded põhikooli kirjandusõpetuses
- Mari Niitra, Ilukirjandus õppematerjalina
- Katrin Kullo, Raamatukogude varustatuse mõju kirjandusõpetajate meetodilistele valikutele/lähenedisviisidele
- 15.30–16.00 Hiline lõunasöök

Suvekooli lõpetamine

Buss Tartusse

Laupäev

prosaisti laul

üks vana prohvet prosaist kohvikus

laulab katkulaulu:

ta laulab, et

kunagi olnud siin linnas

luuletajaid kordades rohkem kui

korralikku rahvast,

terved metsad võetud maha,

et lugematu arv juttusid

paberile panna,

tänavad olnud täietud

kimutud suitsu- ja

näritud pliatsikonidega,

kõigist ametitest tulusaimad

olnud kaanekujundamine ning

ees- ja järelsõnade

kirjapanemine, kuigi keegi

neid ei olevat lugenud,

aga luuletki ne vahel

prosaist laulab, et
kõik lugejad kas nakkunud
ise ükshaaval luulekatku
ja hakanud samuti kirjutama
või uppunud kodudes
postipilust sisse pistet
debüütkogude ja kordustrükkide merre
ning kui suri linna viimne lugeja,
surnud ka kõik luuletajad
eneseväljendusnälga

(Joosep Vesselov, Linna laul. Tallinn: Kultuurileht, 2020, lk 15)

KIRJANDUSÕPETUSE VAIAD JA TELJED: PÕHIKOOLI JA GÜMNAASIUMI AINEKAVADE KONTSEPTSIOONIST

ANDRUS ORG

Tartu Ülikooli eesti kirjanduse lektor ja Tartu Herbert Masingu Kooli emakeeleõpetaja

Eesti üldhariduskoolide riiklikus õppekavas on kirjandusel kahetine positsioon: esiteks, kirjandus on osaliselt kunstiaine, millele omane esteetika on kujundliku mõtlemise ja keelekasutuse tulemus; teiseks, kirjandus on suuresti humanitaaraine, mis on osa millestki üldisemast nagu kultuur, ajalugu, suhtlus ja moraal. Neil kahel arusaamal põhinevad omakorda kirjandusõpetuse kaks traditsioonilist funktsiooni – esteetiline (poeetiline) ja eetiline (kasvatuslik).

Ettekandes käsitlen kirjandusõpetuse kontseptsiooni muutust kirjanduse ainekavades pärast põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava jõustumist 2011. aastal. Kirjanduse kui iseseisva kunsti- ja kultuuriaine õpetamine nii põhikoolis kui ka gümnaasiumis eeldab kogu käsituse ümbermõtestamist, metodoloogiliste rõhuasetuste muutmist, paradigmaatilist nihet kirjandusdidaktikas tervikuna. Ettekandes võrdlen kahte kirjandusõpetuse paradigmat – traditsioonilist ja nüüdisaegset.

TRADITSIOONILINE kirjandusõpetus

Kirjanduslooline (positivistlik) printsiip
Autorikeskne vaatepunkt
Lineaarne ja kronoloogiline lähenemine
Klassikalise kirjanduse fookus
Eristav lähenemisviis
(eesti ja maailmakirjandus lahus)
Kindel tekstivalik
(kohustuslik kirjandus)
Ratsionaalsed taotlused (teadmised)
Ühetaolised õppevormid

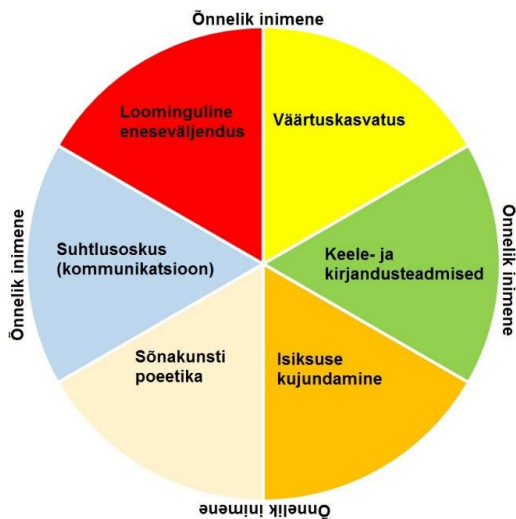
NÜÜDISAEGNE kirjandusõpetus

Tekstikeskne (poeetiline) printsiip
Lugejakeskne vaatepunkt
Temaatiline ja lõiminguline lähenemine
Nüüdiskirjanduse fookus
Võrdlev lähenemisviis
(eesti ja maailmakirjandus koos)
Suunatud ja vaba tekstivalik
(soovituslik kirjandus, vabalugemine)
Kognitiivsed taotlused (tunded, kogemused)
Erinevad õppevormid

Tänapäeva kirjandusõpetuse põhiküsimus seisneb paljuski selles, kuidas traditsioonilist ja nüüdisaegset lähenemisviisi tasakaalustada ehk kuidas leida

idealistikuna näiv kooskõla erinevate didaktiliste põhimõtete ja metodoloogiliste võimaluste vahel. Mõistliku kirjandusõpetuse harmoonia eeldab kahte õpetuslikku telge (kontsentrit) – kujundikeelt ja kirjanduslugu.

Kirjandusõpetus asetub nii laiemasse valdkondlikusse konteksti kui ka lõimub riikliku õppekava üldosa alusväärtuste, üldpädevuste ja läbivate teemadega (transdistsiplinaarne lõiming), aga ka teiste õppeainetega (horisontaalne lõiming). Keele ja kirjanduse valdkonnapädevuste väljatöötamisel on lähtunud järgmistest keele- ja kirjandusõpetuse aluspõhimõtetest ehk ainevaldkonna „vaiadest“ (vt sektordiagrammi – Innove valdkonnakava projekt, 2018).

Tänapäeva kirjandusõpetus vajab ainedidaktilist pööret, mis on koolide õpetamispraktikasse ka tasapisi juurdumas. Kirjanduse õpetamine on muutunud üldhariduskoolides üha keerulisemaks, sest kirjanduse roll ühiskonnas, kogu valdkonna kandepind, kirjanduslike sõnumite kaal ja toime on tugevasti teisenenud. Traditsiooniline kirjandusharidus on asendumas innovaatilisemate praktikatega, mis lähtuvad nüüdisaegsest õpikäsitusest ning arvestavad tänapäeva kultuurisituatsiooni eripära, kõige rohkem aga praeguse õpilaspõlvkonna huvisid, ootusi ja vajadusi.

Teemakohast kirjandust

Agathocleous, Tanya & Ann C. Dean (Eds.) 2003. Teaching Literature: A Companion. Palgrave Macmillan.

Blau, Sheridan 2003. *The Literature Workshop: Teaching Texts and Their Readers*. Santa Barbara: University of California.

Carter, Ronald, Michael N. Long 1991. *Teaching Literature*. New York: Longman.

Gillian, Lazar 1993. *Literature and Language Teaching*. Cambridge: Cambridge UP.

Rapaport, Herman 2011. *The Literary Theory Toolkit: A Compendium of Concepts and Methods*. Wiley-Blackwell.

Kravis, Judy 1996. *Teaching Literature: Writers and Teachers Talking*. Cork: Cork UP.

Maley, Alan, Alan Duff 2007. *Literature*. Oxford: Oxford UP.

McMahon, Robert 2002. *Thinking About Literature: New Ideas for High School Teachers*. Portsmouth, NH: Heinemann.

Org, Andrus 2005. Kirjandusõpetus põhikoolis. Kommentaare kirjanduse ainekavale. – Arenev õppekava: õpikeskkond ja ainevaldkonnad. Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 136–145.

Showalter, Elaine 2002. *Teaching Literature*. Oxford: Blackwell.

Beach, Richard, Deborah Appleman, Bob Fecho, Robert Simon 2016. *Teaching Literature to Adolescents*. 3rd Revised Edition. New York, London: Routledge.

Thompson, Linda (Ed.) 1996. *The Teaching of Poetry: European Perspectives*. London: Cassell.

Weinstein, Arnold 2003. *A Scream Goes Through the House: What Literature Teaches us About Life*. New York: Random House.

KIRJANDUSE ÕPPEKAVADEST: RETROSPEKTIIV JA TÄNAPÄEV

MAARJA VAINO

Kirjandusteadlane, Tallinna Kirjanduskeskuse direktor

Ettekanne võtab vaatluse alla, kuidas on kirjanduse õppekavad muutunud viimase saja aasta lõikes ning toob esile suuremad muudatused mahu ja sisu võrdluses. Ühtlasi analüüsitakse kirjandusõppe tähtsust kultuurilise järjepidevuse säilimisel ning küsitakse, millal on põhjust rääkida kultuurikatkestuse ohust?

KIRJANDUSÕPETUS KUI VÄHETÄHTIS OSA KOOLIHARIDUSEST

INDREK LILLEMÄGI

Emili kooli ja Tallinna Pelgulinna riigigümnaasiumi direktor

1. Demograafilised trendid, informatsiooni kättesaadavus, uus meedia, tehnoloogia areng ja automatiseerimine, tööturu muutused, paremad teaduslikud teadmised sellest, kuidas kvaliteetne õppimine toimub, ja paljud teised kultuurilised, sotsiaalsed ja tehnoloogilised muutused sunnivad haridussüsteemi teisenema. Ka kirjandusõpetust ja selle rolli on mõistlik käsitleda nende muutuste taustal ja osana koolihariduse tervikust.

2. Keele- ja kirjandusõpetus on traditsiooniliselt tegelenud suurema osa üldpädevustega (nt kultuuri- ja väärtuspädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, sotsiaalne pädevus). Alates 2010. aasta riiklikust õppekavast on üldpädevused sõnastatud ainete ülestes eesmärkidena, s.t teisenenud on ka kirjandusõpetuse roll üldpädevuste kujundajana. Ainekavadesse, sealhulgas keele ja kirjanduse ainekavasse, on see muutunud roll jõudnud siiski vaid osaliselt. Probleemiks on õppekava arenduse alustamine ainekavadest.

3. Haridussüsteemile on pandud järjest rohkem ülesandeid. Kool peab toetama lapse terviklikku arengut, toetama lapse võimet ennast teostada nii perekonnas, avalikus elus kui ka tööturul. Lugemise, kirjutamise, arvutamise ja võõrkeelte tundmise kõrval peab haridussüsteem toetama sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste, digioskuste, ettevõtlikkuse ja tervislike eluviiside arengut jpm. Ideid, mida peaks koolis, sh ka keele ja kirjanduse tundides veel või paremini õppima, on kõigil rohkelt. Palju olulisem on arutada, millest harjumuspärasest on mõistlik õpilaste ja õpetajate vaimse tervise ning koolihariduse tähenduslikkuse nimel loobuda.

IDEOLOOGILINE KÕNE. TÄHELEPANEKUID KIRJANDUSÕPETUSEST

JOOSEP SUSI

Tartu Ülikooli eesti kirjanduse nooremteadur ja Tallinna Ülikooli kirjandusõpetuse ja eesti kirjanduse lektor

Ainekursuste alguses tavatsen naasta Juri Lotmani juurde. Nimelt seisab „Kunstilise teksti struktuuri“ päris alguses tabav poleemiline väide: „Niisiis, tugevasti koolipraktikasse sööbinud metoodika, mille kohaselt vaadeldakse eraldi „ideelist sisu“ ja „kunstilisi iseärasusi“, põhineb kunsti põhialuste mittetundmisel ning on kahjulik, sest süstib massilugejasse väärkujutlust kirjandusest kui viisist esitada pikalt ja ilustatult neidsamu mõtteid, mida saab öelda lihtsalt ja lühidalt.“ Kohe selsamal leheküljel tsiteerib Lotman seejuures Lev Tolstoid, kes on „Anna Karenina“ kohta väitnud: „Kui ma oleksin tahtnud sõnastada kõike seda, mida soovisin öelda romaanis, siis oleksin pidanud kirjutama sellesama romaani, mille algul kirjutasin.“ Lotmanlikult kaht tsitaati kommenteerides võiks öelda, et nn naiiv-positivistlik kirjandusõpetus, teema- ja motiivikeskne ilukirjandustekstide käsitlemine, kus vahel jälgitakse ka üksikuid kompositsioonielemente ja joonitakse alla metafoore, ei tegele niivõrd sekundaarse, vaid pigemini esmase mudelsüsteemiga. Ilukirjandusteost võib ju lugeda mitut moodi, võib lugeda ka nii, et ilukirjandus ise läheb kaotsi.

Ilukirjandustekstide lugemisel ei saa mööda minna tekstitasandist, sest tekst ise ja selles sisalduvad keelenähtused on eesti keele ja kirjanduse õpetuse ainesis, meie huviobjekt. Kirjanduse kui õppeaine missioon võiks sedakaudu olla muu hulgas tekstitasandi nähtavaks tegemine ehk kirjanduse kirjaoskuse tekitamine/toetamine. See saab avalduda vaid ilukirjanduskeele, poeetika avastamise teel. Kirjanduses kui lugemiskeskses aines võiks õppija omandada peamised lugemise tehnilised võtted, kuid mitte ainult, ta võiks näha ka selle aine tuuma, iseärasusi – poeetikat, kujundit, ilukirjandust.

Ideoloogiliselt laetud ettekandes annan ülevaate kirjandustekstide käsitlemisega seotud tähelepanekutest, mis on kogunenud viimastel aastatel tehtud tunnivaatlustest ning eesti keele ja kirjanduse õpetaja eriala üliõpilaste tööddest. Kirjeldan olulisemaid silma torganud kitsaskohti ja pakun neile võimalikke teoreetilisi-metoodilisi lahendusi.

Ettekande fookuses on viis suuremat teemakoharat.

1. Toestamine tervikteoste käsitlemise ajal (protsesslugemine, baasvajaduste toetamine, lugemisdünaamika).
2. Ilukirjandustekst kontakttunnis (häälestusfaas, eesmärgi ja lugemisfookuste seadmine, osaoskuste vaheldumine, mitmikülesanded, küsimuste esitamine).
3. Metoodilised materjalid ja õpetajate käsitööoskus. Lähilugemine kirjandusõpetuses.
4. Tõhusa lugeja koondkeha.
5. KUHU ON LUULE JÄÄNUD?

Ettekande lõpus naelutan Liivi Muuseumi seinale kirjandusõpetuse manifesti.

AINEKIRJAOSKUS KIRJANDUSÕPETUSES

MERILIN ARUVEE

Tartu Ülikooli emakeeleõpetuse ja rakenduslingvistika lektor

Ettekandes tutvustan 2008. aastal defineeritud ainekirjaoskuse kontseptsiooni ja toon näiteid ainekirjaoskuse meetodika arendusest ja praktikast. Kirjaoskust nähakse tänapäeval retoorilise paindlikkusena ehk võimena mitmekülgelt suhelda, vallata nii kirjalikku kui ka suulist suhtlust asja- ja olukohasel viisil. Sellest lähtuvalt on ainealane kirjaoskus võime ainevaldkonnale omasel moel mitmekülgelt suhelda, mistap ei sobi kirjaoskust õpetada kooliainetes ühel ja samal viisil. Ainekirjaoskuse kontseptsioon tõstab keele kui inimõtte vahendaja õpiprotsessi keskmesse ning näitab, kui tähtsat rolli mängib keel ainealases suhtluses.

Ainekirjaoskuse mõiste on Eestis üsnagi teadvustamata, ent võib olla asjakohaseks lähtepunktiks teaduse ja õpetuse lähendamisel, sest selle sihiks on ainevaldkonna ekspertide suhtlustavade ülekandmine aineõpetusse. Ainekirjaoskuse kontseptsioonist lähtuv meetodika vaatleb esmalt, millised on ainealased teadmised, kuidas neid konstrueeritakse; teisalt, millised on ainevaldkonnale omased suhtlustavad ja suhtlusžanrid ehk milliseid tekste luuakse ja vahendatakse. Eelnevale tuginedes valitakse sobivad meetodid, et ainealast suhtlust õpetada. Nii arutletaksegi ettekandes, millised on kirjandusele omased suhtlustavad, tekstid, mida vastu võetakse, vahendatakse ja luuakse. Küsitakse, kuidas võiks arendada ainekirjaoskuse kesket õpetust Eestis, mil moel võiks kirjandusalaseid suhtluspraktikaid kirjandusõpetuses arvesse või üle võtta. Samuti visandatakse võimalusi ainekirjaoskuse mudeli (Airey 2011) rakendamiseks ja ärgitatakse temaatilisi arutelusid.

Kirjandust:

Airey, John 2011. The Disciplinary Literacy Discussion Matrix: A Heuristic Tool for Initiating Collaboration in Higher Education. – Across the Disciplines, Vol. 8, No. 3, pp. 1–9.

Christie, Frances, Beverly Derewianka 2010. *School Discourse: Learning to Write Across the Years of Schooling*. Bloomsbury Publishing, A&C Black.

Smagorinsky, Peter 2015. *Disciplinary Literacy in English Language Arts*. – *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, Vol. 59, No. 2, pp. 141–146.

Sulkunen, Sari, Johanna Saario 2020. *Monilukutaito eri oppiaineissa*. – *Luku- ja kirjoitustaidon pedagogikkaa yläkouluun*. Toim. Seija Tuovila, Leila Kairaluoma, Virva Majonen. Rovaniemi: Lapin yliopisto, s. 40–49.

MISSUGUNE LUGEJA ON EESTI ÕPILANE?

HELIN PUKSAND

Tartu Ülikooli emakeeleõpetuse kaasprofessor ja PISA lugemisekspert

Lugemisoskus on tänapäeva maailmas üks olulisemaid oskusi, milleta ei ole võimalik edukalt igapäevaelus hakkama saada. PISA 2018. aasta uuringu fookuses oli funktsionaalne lugemisoskus. Sellest uuringust võtsid osa pooled Eesti 15-aastased noored: 5316 õpilast, kellest 2651 olid tüdrukud ja 2665 poisid. Neist 4000 õpilast sooritas testi eesti keeles ja 1316 vene keeles. Osalenud õpilaste arv on esinduslik ja seetõttu saame anda tulemuste põhjal pildi, missugune on Eesti 15-aastane noor lugejana.

PISA järgi on Eesti õpilased maailma parimate lugejate seas: funktsionaalse lugemisoskuse poolest on Euroopa riikide ja OECD liikmesmaade seas Eesti

1. kohal ning maailmas 5. kohal tulemusega 523 punkti. Ettekande eesmärk on anda ülevaade, mis on nende punktide taga ja missuguseid järeldotsi me võime PISA 2018 tulemuste põhjal teha. Lugemistulemusi mõjutavad nii õpilase sugu kui ka elukoht, kuid neid faktoreid õpetaja mõjutada ei saa. Lugemisoskuse arendamisel saab aga arvestada lugemisosadusega: missuguseid tekste õpilane loeb, kui sageli loetakse oma lõbuks ja kuidas lugemisse suhtutakse. On leitud, et akadeemiliste tulemuste ja lugemisorõõmu vahel on tugev seos ning see mõju avaldub mõlemas suunas. Lugemise nautimine on üheks nn tõhusaks lugejaks saamise eeltingimusi, mistõttu on oluline teada, kuidas suhtuvad õpilased lugemisse, kui palju nad loevad oma lõbuks ja missuguseid tekste nad eelistavad.

KIRJANDUSÕPETUS KUI INIMESEKS KASVAMISE KUNST

AIJA SAKOVA

Eesti Kirjandusmuuseumi vanemteadur ja Ene Mihkelsoni Seltsi esinaine

TIINA ANN KIRSS

Tartu Ülikooli eesti mõtteloo kaasprofessor

Aasta pärast Ene Mihkelsoni Seltsi asutamist 12.05.2018 otsustas rühm seltsi liikmeid käivitada seltsi haridusprogrammi. See lähtus veendumusest, et sügava kirjanduse noortele lugejatele lähemale toomiseks on vaja pühenduda tööle õpetajatega. Samuti olime veendunud, et Ene Mihkelsoni looming ei ole raske ja ligipääsmatu nagu kriitikud on seda vahetevahel kirjeldanud, vaid tegemist on sügava ja eksistentsiaalne lugemisvarga, mis saab puudutada igaüht.

Haridusprogramm tähendas õpetajatele lähilugemisel põhineva koolituse pakkumist ning sellega seotud õpilastele mõeldud tõlgenduskonkursi väljakuulutamist ja läbiviimist. Koolituspäevad pakkusid praktilisi näpunäiteid luule lugemiseks ja tõlgendamiseks ning võimalust õpetatav ise õppijana läbi teha.

Kokku on seltsi egiidi all ja koostöös Eesti Kirjandusmuuseumiga läbi viidud kaks Ene Mihkelsoni luule lähianalüüsile keskendunud koolitust:

- „Lähilugemine kui süvenemise ja aeglustumise viis“ – Eesti Kirjandusmuuseumis 23.08.2019, koolitajateks Merle Karusoo, Aija Sakova ja Katrin Saukas;
- „Mihkelsoni lugemine: süvenemise ja aeglustamise viisid“ – Eesti Kirjandusmuuseumis 22.10.2020, koolitajateks Tiina Ann Kirss ja Aija Sakova.

2021. aastal pakkusime Eesti Kirjandusmuuseumi egiidi all välja ja viisime läbi koolituse:

- „Viivi Luige esseistika. Poeetika ja väärtused“ – Eesti Kirjandusmuuseumis 23.04.2021, koolitajateks Aija Sakova ja Tiina Ann Kirss.

Ettekanne visandab koolituste ettevalmistamise ja läbiviimise käigus settinud veendumusi.

Seda, et

- kirjandusteksti analüüs ei ole ja ei saa kunagi olla ammendav;
- parim kirjanduse mõtestamine (iseäranis kooli kontekstis) saab toimuda inimlikult pinnalt, läbi isiklike kogemuste ja veendumuste;
- sügava ja n-ö keerulise kirjanduse õpetamine vajab isiklikke eeskujusid, teisisõnu peab kirjandusuuri ja julgema tulla õpetajate juurde.

Kui võtta lähtekohaks, et kirjandustekst on tõlgenduste suhtes ammendamatu, muutub ka selle õpetamise dünaamika. Sellise eeldusega me ei oota õpilastelt või osavõtjatelt konkreetset lõpptulemust, seda et tekstianalüüsi käigus kasutataks teatud arv võtteid või rakendataks teatud teoreetilisi põhimõtteid. Me ei oota, et tekstist leitaks vastuseid, mis moodustavad terviku. On küsitav, kas ammendamatu teksti hermeneutikas on analüüs üldse põhiline või soovitatav meetodika.

Selle asemel muutub oluliseks tähele panna, kuidas tekst meid kõnetab, milline on lugeja ja teksti vahel kujunev dialoog, mis võib nii mõnigi kord olla katkendlik, aeglane või vastuokslislik. Teksti ammendamatus tunnistamine võimaldab tajuda sügavuse mõõdet.

MARIE UNDERI „TAGASITULEK“ EKSILIST EESTI KIRJANDUS- JA KOOLIELLU SULA AJAL

ANU RAUDSEPP

Tartu Ülikooli ajaloo didaktika kaasprofessor

Teise maailmasõja järel võtsid Nõukogude Liidu okupatsioonivõimud Eesti rahvalt kauaks ajaks võimalused kohtuda pagulastest rahvusaaslastega ja saada osa nende kultuuriloomingust. Veelgi enam – nõukogude repressioonide eest Eestist põgenenud kultuuritegelaste varasemast loomingust vaikiti või seda halvustati, keelustati ja hävitati.

Eesti üks silmapaistvamaid luuletajaid Marie Under (1883–1980) põgenes 1944. aasta sügisel koos paljude teistega Läände. Temagi nimi „kadus“ stalinismi ajal avalikust kirjandus- ja koolielust. Käesoleva uurimuse eesmärk on tuua uudsetele allikatele tuginedes uut valgust sellesse, kuidas poliitiliste olude leebemaks muutudes Underi looming taas kodumaa kirjandus- ja kooliellu jõudis. Poetessi taastunnustamise protsessi vaadeldakse tollase tsensuuri kontekstis.

MIDA VÕIKS VÕTTA (UUS)HUMANISTLIKUST KOOLIHARIDUSEST 21. SAJANDI EESTI KEELE JA KIRJANDUSE TUNDI?

JAANIKA PÄLL

Tartu Ülikooli klassikalise filoloogia professor

Pärast reformatsiooni pandi ka Eesti koolihariduses (Saksamaa koolisüsteemi eeskujul) suurt rõhku antiikkeelte tundmisele: ladina keele kui administratsiooni ja teaduse keele oskus oli endastmõistetav; kreeka keele oskus laienes eeskätt tänu sellele, et protestantlik teoloogia pidas Uue Testamendi keele oskust hädavajalikuks. Utilitaristlik argument oli oluline põhjus antiikkeelte õppimiseks: need olid vajalikud teoloogia, filosoofia, arstiteaduse jm alustekstide lugemiseks ja selleks, et omandada parimad eeskujud eneseväljenduseks; selle kõrval toetas antiikkeelte ja eriti vanakreeka keele oskus ka unistust uut tüüpi ühiskonnast, mille ülesehituse aluseks oli ühelt poolt antiigi ratsionaalsus, teisalt aga kaunite kunstide viljelemine. See mudel oli küll elitaristlik, ent samas võimaldas piisavalt andekatele tõusu sotsiaalses hierarhias. Valgustusajastu ratsionalistlik lähenemine seadis esikohale tänapäeva Euroopa keeled nii hariduses kui administratsioonis, ent antiikkeeled ei kadunud haridusest ning nende oskus levis tänu hariduse jõudmisele laiematesse rahvakihtidesse. Lõhe muinsuse hõngulise humanismi ja uue, valgustusliku ratsionalismi vahel toob 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi alguses kaasa humanismi taassünni uushumanismina ning kahe õppeasutuse tüübi – reaalkooli ja humanitaargümnaasiumi – väljakujunemise. Pingeid matemaatiliste ja humanitaarteaduste vahel iseloomustab hästi Karl Morgensterni dialoog ülikooli rektori Friedrich Parrotiga, ent tundub, et vähemalt esialgu said mõlemad oma tahtmise. Vastus sellele, miks sada aastat hiljem ei vaimustanud antiikkeelte õppimine ja harrastamine suurt osa Eesti enda humanitaaridest, peitub ehk koolisüsteemis.

Ettekandes püüan tuua välja mõned humanistliku ja uushumanistliku koolihariduse elemendid, mida tasuks taaselustada.

ÜMARLAUD KIRJANDUSÕPETUSEST ÜLIKOOLIS

JUHATAB LEENA KURVET-KÄOSAAR

Tartu Ülikooli kirjandusteooria kaasprofessor

ARNE MERILAI (TÜ eesti kirjanduse professor),

PIRET VIRES (TLÜ eesti kirjanduse professor),

MIRJAM HINRIKUS (UTKK vanemteadur),

MARIN LAAK (EKM vanemteadur),

TIINA ANN KIRSS (TÜ eesti mõtteloo kaasprofessor),

KARMEN MAAT (TÜ üliõpilane)

Ümarlaud keskendub kirjanduse õpetamise küsimustele kõrgkoolis, võttes eraldi vaatluse alla nii eesti kui maailmakirjanduse ja kirjandusteooria positsiooni ja staatuse kõrgharidusmaastikul, samuti nende omavahelised suhted. Viimaste aastate ka laiemal avalikkuse ette jõudnud poleemikad humanitaarteaduste ja rahvusteaduste keerulisest olukorrast ülimalt tihedas teadusrahastuse projektipõhises konkurentsisis ning samuti arutelud kõrghariduse laiema alarahastamisest mõjutavad kahtlemata ka kirjanduse õpetamise võimalusi ja fookusi, akadeemilist ja pedagoogilist järelkasvu ja kahtlemata mingil määral ka kirjanduse laiemat staatust ühiskonnas ja kultuuris.

Tagasivaade kirjandusõpetusele mõnekümne aasta lõikes näitab, et nii õpetavate kursustekui täismahusõpetavate kirjanduse erialade arve eesti kõrgkoolides on pigem kahanenud kui kasvanud või kasvamas. Kas meie kõrgkoolides on praegu piisavalt kirjandusõpet? Kas võib öelda, et kõik olulised valdkonnad on ammendavalt kaetud või on võimalik välja tuua suuremaid n-ö valgeid laike? Kas kirjanduskursuste maht erinevais õppeastmes ning kirjanduse ja teiste humanitaarvaldkonna ainete osakaal on praegu optimaalne? Kuidas on lood õppekavades sisalduvate eesti kirjandusele, maailmakirjandusele ja kirjandusteooriale keskenduvate ainetega ning kas üldse ja millises mahu on niisugused eristused tänapäeval vajalikud? Millisel viisil kirjandusõpe hõlmab või peaks hõlmama arhiivimaterjale? Millistes uutes trajektoories võiks kirjandusõpe areneda tulevikus?

UUEM NOORTEKIRJANDUS KOOLI KIRJANDUSTUNNIS: TEKSTIVALIK, KÄSITLEMISVIISID, LÕIMINGUVÕIMALUSED

AVE MATTHEUS

Tallinna Ülikooli eesti kirjanduse dotsent

Argumenteerin ettekandes selle poolt, et kooli kirjandustundi võiks senisest rohkem kaasata noortele sobivat eakohast kirjandust. Minu seisukohta toetavad järgmised väited:

- 1) omamaise ja noortele mõeldud tõlkekirjanduse hulk on viimase kahekümne aasta jooksul plahvatuslikult kasvanud, teosed on temaatiliselt, laadi, žanri ja ka stiili poolest väga mitmekesised. Samuti leidub tekste nii poistele kui ka tüdrukutele, kuigi omamaise noorteproosa hulgas domineerivad pigem tüdrukutele huvipakkuvad lood;
- 2) kirjandust, mis kujutab noore elule sarnast probleemideringi ja võimaldab talle samastumist loo tegelastega, loeb ta kaasaelamisega ja suurema sunnita;
- 3) noortekirjandus kõnetab noort talle omases meediakeskkonnas – pakub multimeedialisi ülekandeid, nt tõlgendusi filmi- ja etenduskunstides; intermeedialisi viiteid, nt muusikale, filmidele, videomängudele jms ning põiminguid, nt kujutava kunsti teostega (illustratsioonid);
- 4) noortekirjandus võimaldab kirjandustunni üles ehitada toetudes teosekesksele analüüsile ja/või eelistada lugejakeskset lähenemist – puudub kaanoni-, klassika- ja autorikeskse kirjanduskäsitluse sundus. Noortekirjanduse käsitlemisel koolitunnis saab rakendada erinevaid nüüdisaegseid uurimismeetodeid;
- 5) noortekirjandus pakub rohkesti lõiminguvõimalusi teiste õppeainete ja valdkondadega.

Ettekandestoon oma väidetetõestuseks mitmeid näiteid uuemast noortekirjandusest ja arutlen ka selle üle, kuidas tuua teave uuemast noortekirjandusest õpetajateni ja pakkuda neile meetodilist tuge noortekirjanduse käsitlemiseks kooli kirjandustunnis.

SEOSTEKESKNE KIRJANDUSÕPETUS: TEOORIAST PRAKTIKANI

JAN KAUS

kirjanik, õpikute autor

Eesti keeles tähistab „aine“ ka õppeainet. Teatavasti liigendub õppimine aineteks, me õpime ainekeskselt. See tähendab, et õppimine on jagatud jaotamise mõttes osadeks, ent sõna „jagama“ tähendab eesti keeles ka terviku osadeks tegemist osi üksteisest lahutamata ning samuti osasaamist.

Mind painabki jagamise kui osasaava ja ühendava jaotamise roll teadmiste omandamises. Probleem pole mitte niivõrd selles, mida me õpime, vaid kuidas me õpime. Me ei peaks koguma ainult teadmisi, vaid sama palju ka seda, mida nende teadmistega elus peale hakata, kuidas neid teadmisi kasutada; seda, kuidas need teadmised võiksid meid elus aidata.

Üks viis teadmiste elulisuse võimendamiseks tähendaks nende ainete omavahelist seostamist ja katseid leida ainete vahel ühendusteid, andes pidevalt mõista, et iga üksik aine on hargnemisala, osa põimumises, mida võib Maurice Merleau-Ponty vaimus nimetada „ammendamatuks sidususeks“.

Õppimine poleks sellises vaates ainult teadmiste kogumine, vaid meeleseisundi, maailmavaate avamine ja avardamine.

„TEAN, ET MA MIDAGI EI TEA”. KUIDAS ÕPETADA KIRJANDUST ARVUTIMÄNGUDE AJASTUL? ALGAJA ÕPETAJA MÄRKMED

IGOR KOTJUH

kirjanik ja Koigi kooli eesti keele õpetaja

1. Kuidas teha selgeks, mida õpilased teavad? Kutsu vestlema raamatutest. Mida olete lugenud? Mida loete praegu? Üsna varsti selguvad teadmatused laigud, suuremad ja väiksemad.

2. Raamatud – vanasti ja praegu. Mark Twaini „Tom Sawyeri ja Huckleberry Finni seiklused“ tundus aastakümneid tagasi hoogsa ja põneva loona. Praegu on see muutunud väga aeglaseks tekstiks, mida on vilkuvate piltide taustal raske lugeda.

3. Kirjandusõpikud põhikooli lõpetajatele vananevad kiiresti. Maailm muutub, noored lähevad sellega kaasa, õpikud ei jõua järgi. Selles olukorras tuleb loota pigem õpetajale kui õpikule.

4. Rohkem loovust kooli! Haiku ja eesti haiku, google-poetry ja blackout-poetry! Katsetame (õpetaja teeb kaasa) ja arutame tekstide üle. Nii saavad õpilastest märkamatult autorid ja arvustajad.

5. Rohkem meedia kasutamist tunnis! YouTube ja Luuluri esinemised, Jupiter ja dokumentaal Alverist, „Tähelaev“ ja portreelood Karl-Martin Sinijärvest ja Contrast. Ja loomulikult ekraniseeringud.

6. Kirjandus on kunst, aga ka ajugümnaстика. Tuglase novellis „Popi ja Huhuu“ polnud kirjas, kes oli Popi ja Peremees. Samas on antud nende kohta vihjeid. Kes leiab need kohad tekstis üles? Mis on selle teksti eripära? (Lõhnad ja värvid on kirjeldatud suure üksikasjalikkusega.) Kas keele järgi on tunda, et see teos on kirjutatud sada aastat tagasi? Mõtleme koos, arutame. Mida rohkem on kommentaare, seda paremini mõistame teksti. Taoline lähenemine aitab arendada funktsionaalset lugemist.

7. Kirjandus koolis – kas tüütu kohustus või põnev ja mõtlema panev aine? Mida saab teha õpetaja, et lapsed loeks rohkem? Oluline on teoste valik, kõitev sissejuhatus, seos tänapäevaga. Praeguste noorte jaoks on Facebook eilne päev,

vähesed kasutavad seda, seda enam on nende jaoks vananenud tavaline *book*, traditsiooniline raamat. Sellega tuleb arvestada, et meil ja mujal maailmas loodud kirjanduslikud tähtteosed jõuaksid ikkagi õpilasteni.

AUTOMAATKONTROLLITAVAD ÜLESANDED PÕHIKOOLI KIRJANDUSÕPETUSES

KATRE TALVISTE

kirjastus Avita ja Tartu Ülikooli maailmakirjanduse kaasprofessor

INGA SAPUNJAN

kirjastus Avita, Tartu Ülikooli maailmakirjanduse doktorant

LIISI RÜNKLA

kirjastus Avita

Käsitleme küsimust, kuidas digitaalse õppevara tehnilised võimalused mõjutavad kirjandusõpetuse meetodikat. Kirjeldame ja analüüsime oma praktilist tööd automaatkontrollitavate ülesannete koostamisel Avita kirjastuse kirjandusõpikutes platvormil Opiq (opiq.ee). Toome välja esialgsed meetoodilised järeldused ja üldistused, milleni praktiline töö on viinud.

Artikli nagu ka praktilise töö lähtekohaks on näiline konflikt ülesandepüstituse kolme komponendi vahel:

- 1) automaatkontrollitavad ülesanded on koolitöös väärtuslik ressurss, mis aitab vähendada õpetajate töömahtu ning pakub õpilastele tuge iseseisvas töös – sellist ressursi tuleks võimalikult tõhusalt rakendada kõigi õppeainete puhul;
- 2) automaatkontrollitavad ülesanded eeldavad suletud vastuseid;
- 3) nüüdisaegne kirjandusõpetus keskendub oskustele opereerida avatud vastuseid nõudvate ülesannetega, suletud vastustega küsimustel on selles küll oma kindel, kuid siiski marginaalne koht.

Kuna automaatkontrollitavate ülesannete loomine on üpris aja- ja töömahukas, kerkib kirjandusõpetuse puhul seega kõigepealt kaks praktilist küsimust. Kas suure ressursikuluga luuakse töövahend, mida õppetöös kasutatakse vähe ning kõrvalistel eesmärkidel või kasutatakse seda proportsioonitult palju, nii et aineõpetuse peaeesmärgid kannatavad? Kas on olemas suletud vastustega ülesandeid, mida on asjakohane lahendada kirjandusõpetuse peaeesmärkide saavutamiseks, s.t kõrgema lugemisoskuse ja tõlgendusvõime arendamiseks? Ülesandeid luues oleme

leidnud mõned tehnilised formaadid, mis selliseid ülesandeid võimaldavad, ning didaktilised funktsioonid, mida need ülesanded hästi teenivad. Praktilisest tööst koorunud ülesandetüübid ja rakendused kujutavad endast esimesi, kahtlemata juhuslikke avastusi alles kujunevas ning koos platvormidega arenevas üldpildis. Nende põhjal on aga juba võimalik järeldada, et digitaalse õppevara tehnilised võimalused ning näilised vormipiirangud, mida need võimalused sisuloojatele seavad, võivad aineõpetust metoodiliselt edasi viia.

ILUKIRJANDUS ÕPPEMATERJALINA

MARI NIITRA

Liivi Muusemi juhataja ja Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lastekirjanduse nooremlektor

Püüan oma ettekandes vaadelda ilukirjandusteksti kasutusvõimalusi õppetöös väljaspool kirjandustunde, määratledes siinkohal ilukirjandusteost kui „autentset“ materjali, s.t midagi, mis pole sihtotstarbeliselt õppetöö jaoks loodud.

Ehkki autentsete materjalide õppeotstarbeline kasutusala võiks olla praktiliselt ammendamatu, julgen väita, et praktikas neid, sh ilukirjandust eriti varmalt ei kasutata.

Ilukirjandusteksti kaudu on võimalik tutvustada eri ajastuid, eluolu, ajaloosündmuste kajastumist läbi üksikisiku silmade jne. Kirjandusteos võiks olla suurepärase ajaloo, teiste sotsiaalainete ja võõrkeeletunni avardaja. Samas eeldab see subjektiivsuse teadvustamist, kuna ilukirjandustekstist ei ole võimalik leida objektiivseid, „õigeid“ vastuseid.

Ilukirjanduse õppetöös sel viisil rakendamine eeldab õpetajalt teatavaid oskusi – tekstianalüüsi, kriitilist mõtlemist ja loomingulist lähenemist. Teisalt arendab see õpilastes omakorda samu omadusi ja oskusi.

Ettekandes tuginen oma kogemusele klassiõpetaja õppekava üliõpilastega, kus oleme püüdnud autobiograafiliste ilukirjandustekstide kaudu analüüsida erinevate perioodide argielu ja lapsepõlvkogemusi Eesti ajaloos. Toon näiteid konkreetsete tekstide kasutamisest.

Paratamatult jõuan välja meie haridussüsteemi kitsaskohtadeni – õpitakse fakte, ent analüüsi- ja seoste loomise oskusele pannakse vähem rõhku. Üksiti püüan arutleda võimalike lahenduste üle.

KOOLIRAAMATUKOGU VARUSTATUSE MÕJU ILUKIRJANDUSTEOSTE VALIKULE JA KÄSITLUSVIISIDELE KIRJANDUSÕPPES

KATRIN KULLO

Parksepa keskkooli eesti keele ja kirjanduse õpetaja

Kirjandusteaduse XI suvekoolis pean ettekande magistritöö „Kooliraamatukogu varustatuse mõju ilukirjandusteoste valikule ja käsitlusviisidele kirjandusõppes” tulemustest. Uurisin, (1) milline on kirjandusõpetajate ja kooliraamatukoguhoidjate hinnang (kooli)raamatukogu varustatusele, (2) kuidas suunab raamatute kättesaadavus õpetajate valikuid kirjandusnimekirjade koostamisel ehk kui võrd on õpetajad pidanud muutma käsitletavate teoste valikut sellepärast, et raamatuid ei ole (kooli)raamatukogus piisavalt ning (3) millised on võimalikud lähenemisviisid teoste, kui raamatuid ei jagu kõigile õpilastele.

Järgnevalt esitan põhilised tulemused, vastused mainitud küsimustele. Ettekandes peatun neil punktidel põhjalikumalt.

(1) Kirjandusõpetajate ja kooliraamatukoguhoidjate keskmine hinnang (kooli) raamatukogu põhikogu varustatusele oli ümardatult sama: 2,5 ja seega „rahuldava” ja „hea” vahel. Ilukirjandusteoste tellimiseks ette nähtud ressurssse hindas „väga heaks” 11% ja „suurepäraseks” vaid 6% kooliraamatukoguhoidjatest.

Kooliraamatukogudes on pigem hästi esindatud teosed, mida on tiražeeritud rohkelt (menükid, nõukogudeaegne kirjandus, kirjandusklassika). Alaesindatud on uuem (noorte)kirjandus ning teosed, millest ei ole kordustrükke.

Hästivarustatud põhikogu on hõlpsamini saavutatav kirjandusõpetaja ja kooliraamatukoguhoidja toimival koostööl. Kooliraamatukoguhoidjad (70%) ootaksid õpetajatelt rohkem ettepanekuid uute raamatute tellimiseks. Õpetajad ei avalda raamatute tellimiseks soovi aga sageli seetõttu, et levinud arvamuse kohaselt pole koolil vajalikke ressurssse ja raha.

(2) Õpetajad on pidanud muutma käsitletavate teoste valikut sellepärast, et (kooli)raamatukogus ei ole teoste eksemplare piisavalt. Paljud kirjandusõpetajad on kooliraamatukogude ebapiisava varustatuse tõttu pidanud muutma oma

diakritiline poore 32

valikud žanri- ja/või kirjanikukeskseks või andma uuema- või noortekirjanduse teose valiku vabaks. Enamik uuringus osalenud õpetajatest nimetasid ühe teose või teosed, mida sooviksid õpilastega käsitleda või neile soovitada, kui teaksid, et eksemplare jagub kõigile (või vähemalt pooltele õpilastele klassikollektiivist). Õpetajad loeksid võimalusel pigem rohkem teoseid klassiga ühiselt, kuid hindasid siiski ka suunatud ja vaba valiku võimalusi, et pakkuda õpilastele võimalust valida, millist teost lugeda. Kõiki teoseid ei pea lugema koos, aga valikut ei peaks määrama (kooli)raamatukogu varustatus. Praegu on olukord, kus väline faktor paneb tõestatult piirid pedagoogilisele protsessile.

(3) Sisukalt ja õpilast arendavalt saab klassis käsitleda aga mõlemaid – nii erinevaid teoseid kui ühist alusteksti. Küsitletud õpetajate praktikast nähtub, et ühist ja erinevat alusteksti käsitledes on fookuses veidi erinevad eesmärgid. Eri teoseid käsitledes on rõhk pigem raamatu ja autori tutvustamisel, enda lugemiskogemuse analüüsil ja lugemishuvi äratamisel – seega lähenetakse pigem autori- või lugejakeskselt. Ühiste alustekstide käsitusel minnakse pigem süvitsi, rohkem on võimalusi praktiseerida lähilugemist, analüüsida teost tekstikeskselt. Tihti ei loeta koos klassiga raamatute keerulise kättesaadavuse tõttu nimelt uuemat kirjandust ja nii on just selle käsitus tõenäoliselt vähem tekstikeskne.

Intervjuudes osalenud õpetajate teadlikkus olemasolevatest didaktilisest materjalidest tervikteoste käsitlemiseks (sh erinevate teoste põhjalikuks käsitlemiseks tunnis) oli varieeruv. Igas rühmaintervjuus nõustuti, et kuigi ise meetodeid ja ülesandeid välja mõelda on õpetajatöö üsna huvitav osa, oleks abi didaktilisest materjalidest või kursustest, mis keskendusid erinevate tervikteoste käsitlemisele. Õpetajaid tuleb didaktikas toetada: kättesaadavaks ja nähtavaks võiks teha materjalid, mis näitavad, kuidas erinevaid teoseid koos põhjalikult käsitleda.

Leonora Palu

LAPSEPÕLV 1984

moblasid ja netti veel polnud
aga pmst oli kaheksandal
kümnen dil juba kõik olemas
ma tõesti ei tea millega te seal
linnas vagusid ajasite aga
minu issi kündis mõisa juures
kolhoosilt laenatud maalappi
matemaatika õpetaja hobusega
kel nimeks esko

ma olen maalt ja hobusega
esko
oli suur au teid tunda

(Leonora Palu, Aga mina panen kammi suhu. Pärnu: Jumalikud Ilmutused, 2016, lk 23)

täna tabas mind
ootamatult kuu
maaliinibussis
lasin pilgu hetkeks
nutiseadmest lahti
ja seal ta oli
korralik tõhus
poolkuu
alati on olnud
lapsena bussis
lohutaja
soe külmus
poolehoid
ja rohkem nagu
temapoolne kirg
ma muide räägin
tõesti kuust
parimast sõnatust
sõbrast
kes ahistamata

su külge klammerdub
ta vaatab pilgutamata
otse su silma
korraks on isegi piinlik
parim mõte mis mulle
kuupealt on kukkunud
et üksindus pole üldsegi
kole ega kurb
et su südamel
on sinu sees soe

(Leonora Palu, Pane maailm ristist kinni. Pärnu: Jumalikud Ilmutused, 2017, lk 29)

wärkewnd

didaktive

poire

#kirjanduse õppekava #kirjanduse õppevara
#kirjanduse didaktika #noored lugejad

KIRJANDUSTEADUSE
SUVEKOOL